

קיבוצים שיתופיים ושיזוריים – תמונת מצב לסוף 2025

ד"ר שלמה גץ וחנה גולדמברג

המכון לחקר הקיבוץ והרעיון השיתופי באוניברסיטת חיפה עורך סקר שנתי העוקב אחר השתנות הקיבוצים השיתופיים, לא כולל מושבים שיתופיים וקיבוצים עירוניים המשתייכים לתנועה הקיבוצית או לקיבוץ הדתי. הסקר נעשה בשיתוף המטה השיתופי בתנועה הקיבוצית. להלן ממצאי הסקר של שנת 2025.

בסוף 2025 יש 26 קיבוצים שיתופיים ו-7 קיבוצים שיזוריים, הם מהווים 12.5% מכלל הקיבוצים. ארבעה מתוכם החליטו להיות קיבוץ מתחדש. ב-8 קיבוצים, מתקיימים דיונים על שינוי אורחות חיים, בחלקם הדיונים נמשכים כבר מספר שנים.

21 מהקיבוצים השיתופיים והשיזוריים הם קיבוצי התק"ם לשעבר (12% מקיבוצי התנועה), הקיבוצים של הקיבוץ הארצי לשעבר מונים 9 קיבוצים (11% מקיבוצי התנועה). שלושה קיבוצים שיתופיים הם קיבוצים דתיים (20% מקיבוצי התנועה), באחד מהם יש דיונים על שינוי אורח החיים. בתחילת 2020 היו ששה קיבוצים דתיים שיתופיים. ההבדל בין התנועות בשיעור הקיבוצים העוברים לקיבוץ מתחדש למעשה נעלם.

מספר החברים הממוצע בקיבוצים השיתופיים הוא 312. 13 קיבוצים מונים פחות מ-200 חברים, 12 קיבוצים מונים בין 200 ל-400 חברים, 8 קיבוצים מונים מעל 400 חברים. הקיבוץ עם מספר החברים הקטן ביותר מונה 93 חברים. בקיבוץ השיתופי הגדול ביותר יש 1100 חברים.

הקיבוץ השיזורי

לאחרונה מתפתח תת-דגם בתוך הקיבוצים השיתופיים, שזכה לשם "קיבוץ שיזורי". בקיבוץ זה המתקבלים לחברות מתנהלים לפי דגם של קיבוץ מתחדש, בעוד החברים הוותיקים ממשיכים להתנהל על פי ההסדרים של הקיבוץ השיתופי. החברים הוותיקים רשאים להחליט כי הם עוברים להיות לפי הדגם המתחדש. הקיבוץ השיזורי הוא חדש יחסית, ויש הבדלים בין הקיבוצים המאמצים אותו. נכון לסוף 2025, שבעה קיבוצים נוהגים לפי דגם זה. יתכן שקיבוצים שיתופיים שירצו לשנות את אורחות החיים יבחרו באפשרות הזו.

כפי שמסתמן כיום, הקיבוץ השיזורי הוא שלב מעבר ארוך לכיוון הקיבוץ המתחדש, שכן כל החברים החדשים וחלק מהחברים הוותיקים מתנהלים באורח חיים של קיבוץ מתחדש. בקיבוצים אלה אין אפשרות של קליטה לאורח החיים של הקיבוץ השיתופי, כך שבאופן טבעי מספר החברים באורח החיים השיתופי ילך ויתמעט לאורך שנים. מבחינה זו, הקיבוץ השיזורי ממלא את התפקיד שמילא "המודל המשולב" במעבר לקיבוץ מתחדש. בקיבוץ המשולב שילבו את עקרונות התגמול של הקיבוץ השיתופי והמתחדש ברמת החבר – כל חבר קיבל תקציב שחלקו שוויוני כנהוג בקיבוץ שיתופי וחלקו דיפרנציאלי כנהוג בקיבוץ מתחדש. מודל זה הונהג בסך הכל ב-80 קיבוצים בדרכם לקיבוץ המתחדש. בקיבוץ השיזורי ההבדל הוא בין חברים – חלקם מתנהלים לפי אורח החיים השיתופי, וחלקם לפי אורח החיים המתחדש.

הפרטות בקיבוץ השיתופי

נבדקה מידת ה"הפרטה", כלומר העברת תקציבים לחברים במקום אספקת השרות או המוצר. הסקר עוקב אחר תשלום עבור צריכת חשמל ומים, תשלום עבור ארוחות בחדר האוכל והאפשרות לרכישת רכב פרטי.

- תשלום עבור צריכת חשמל נהוג ב-19 קיבוצים (כ-60% מכלל השיתופיים) בעוד תשלום עבור צריכת מים יש רק בשבעה קיבוצים (21%).
- תשלום עבור ארוחות בחדר האוכל יש ב-21 קיבוצים (64%). מתוך 12 הקיבוצים בהם אין תשלום עבור ארוחות, בשניים מתקיימים דיונים למעבר לתשלום.
- ב-25 קיבוצים (75%) יש אפשרות לרכוש רכב פרטי.

יש הבדלים בין הקיבוצים בהם מתקיימים דיונים על שינוי באורח החיים לבין מי שלא דנים בכך: ככל הקיבוצים בהם מתקיימים דיונים יש אפשרות לרכב פרטי, לעומת 40% מהקיבוצים שאינם דנים בשינוי אורח החיים.

בכל הקיבוצים (חוץ מאחד) המקיימים דיונים על שינוי אורח החיים, או שהתקבלו החלטות, יש הפרטת מזון, לעומת שליש מהקיבוצים בהם אין דיונים על שינוי אורח החיים. בשני שליש מהקיבוצים הדנים בשינוי אורח החיים משלמים עבור צריכת חשמל, לעומת שליש מהקיבוצים בהם אין דיונים.

חדר האוכל בקיבוץ השיתופי

בחלק גדול של הקיבוצים המתחדשים חדר האוכל נסגר לחלוטין, באחרים הוא פתוח, בעיקר לארוחות צהרים. בכל הקיבוצים השיתופיים חדרי האוכל ממשיכים לפעול, מלבד שני קיבוצי מחנכים שנסדו מראש ללא חדר אוכל. ככולם מגישים ארוחת צהרים, אולם רק בחלקם מגישים ארוחת בוקר או ארוחת ערב. חדר האוכל פתוח לארוחת בוקר ב-60% מהקיבוצים (18 קיבוצים); הוא פתוח לארוחת ערב במשך השבוע בשליש (12 קיבוצים), אם כי בחלקם לא בכל יום; ארוחת ליל שבת מוגשת ב-19 קיבוצים.

שיוכים בקיבוץ השיתופי והשיזורי

שני "שיוכים" מאפיינים את הקיבוץ המתחדש: שיוך דירות ושיוך נכסים, או פירות נכסים. עיסוק בשיוך דירות מצאנו רק בקיבוץ השיזורי. מתוך שבעת הקיבוצים השיזוריים, בקיבוץ אחד יש שיוך דירות, בשלושה החליטו לשייך, אולם טרם ביצעו, ובקיבוץ אחד הנושא בדיון. שיוך נכסים או פירות נכסים נפוץ קצת יותר – בשבעה קיבוצים. שלושה מהם הם שיזוריים, שלושה דנים בשינוי ארוחות החיים ואחד החליט להיות מתחדש, וביצע זאת במהלך 2026.

מה השתנה בקיבוצים השיתופיים בחמש השנים האחרונות?

בסוף שנת 2020 היו 39 קיבוצים שיתופיים, בסוף שנת 2025 - 33. תמונת המצב הכללית של הפרטת הצריכה בקיבוצים השיתופיים לא השתנתה באופן מהותי. ברובם משלמים עבור צריכת החשמל והארוחות בחדר האוכל. רק בקיבוצים בודדים משלמים עבור צריכת המים. ברוב הקיבוצים השיתופיים יש היתר לחברים להיות בעלי רכב פרטי. ככולם יש חדר אוכל. ברובם חדר האוכל פתוח בארוחות הבוקר ובליל שבת, ובמיעוטם בארוחות הערב. נושא ה"שיוכים" אינו בסדר היום של רוב הקיבוצים השיתופיים.